

PANDEMİ SÜRECİNİN KOBİ'LER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

The Impacts Of The Pandemic Process On SMEs

Dr. Öğr. Üyesi. Mehmet Ozan CİNEL

Giresun Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Giresun/Türkiye

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4606-8097>

ÖZET

Pandemi sürecindeki gelişmelere bakıldığında KOBİ'lerin etkili ve çabuk karar verebilmeleri krizin etkilerinden en düşük maliyetle çıkmaları bakımından önemlidir. Günümüz hızlı değişen dünyasında KOBİ'lerin teknolojik değişime ayak uydurmaları ve bunun gereklerini sağlamış olması bir diğer önemli husustur. Finans, insan kaynakları gibi birimleri kurmak, kurumsal yönetim anlayışı geliştirmek, alacak sigortası gibi güvenli ticaret araçlarını kullanmak, stok ve maliyetlere daha fazla önem vermek, internet ortamında var olabilmek gibi yeniden yapılanma yoluna gitmek için en doğru zaman olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada pandemi sürecinin KOBİ'ler üzerindeki etkilerinin araştırılması amacıyla bir alan araştırması gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın verileri Ankara İli'nde faaliyet gösteren 49 Küçük ve Orta Ölçekli İşletme yöneticisine anket yöntemiyle ve gönüllülük esasıyla sorulan sorular yardımıyla elde edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre pandemi sürecinin KOBİ'ler üzerinde önemli ölçüde etkili olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, KOBİ'ler, KOBİ Yöneticileri

ABSTRACT

Upon considering the developments in the pandemic process, it is crucial for SMEs to make effective and rapid decisions in terms of overcoming the impacts of the crisis at the lowest cost. In today's rapidly changing world, SMEs' adaptation to technological change and fulfilling relevant requirements are other important issues. It is considered to be the best time for establishing units such as finance and human resources, improving comprehension of corporate governance, utilizing safe trading instruments such as accounts receivable insurance, attaching more importance to stocks and costs, and restructuring such as being present in the internet environment. In this study, a field research was conducted in order to investigate the impacts of the pandemic process on SMEs. The research data were obtained through survey questionnaires with voluntary questions addressing 49 managers of Small and Medium-Sized Enterprises operating in Ankara Province. The obtained results revealed the presence of a significant impact of the pandemic process on SMEs.

Keywords: COVID-19, SMEs, SME Managers

1. GİRİŞ

Tüm dünyayı olduğu gibi Türkiye'yi de etkisi altına alan Covid-19 pandemisi, küresel sağlık krizine neden olmasının yanında tüm dünya ekonomilerini de etkisi altına almıştır. Bu krizin neden olduğu ekonomik baskılardan en fazla küçük işletmeler etkilenirken yanı sıra dijital araçlara erişemeyenler daha fazla güçlüklerle karşı karşıya kalmışlardır.

Uygulanan kısıtlamalardan özellikle perakende sektörü nasibini almış ve ciddi talep şokları görülmüştür. Tüketici güveninde görülen düşüşler talebin eskine dönmesini zorlaştırdığından bu sürecin uzun zaman alacağı öngörülmektedir. Talep şokları nedeniyle tüketiciler salgın döneminde büyük ölçekli işletmelerin yerine KOBİ'leri daha çok tercih ettikleri söylenebilmektedir.

Türkiye'de finansal kesimin önemli bir kısmını bankacılık sektörü oluşturmasına ve ülkedeki gelişmiş bankacılık sistemine rağmen KOBİ'lerin yaşadığı en büyük sorunların başında finansmana ulaşım sorunu gelmektedir. Fonlardan faydalanabilmek için bazı şartların aranması KOBİ'lerin en önemli sorunlarından biri olarak görülmektedir. Pandemi döneminde vadeli satışlar artmakta aynı zamanda vadeler uzamakta, bu durum işletmeleri daha da büyük sorunlarla karşı karşıya bırakmaktadır.

Pandemi sürecinde işletmelerin çoğu internetten satış yapabilirken bu dönemde tedarikçiler için müşteriye ulaşmak ve tahsilatı zamanında yapmak git gide zorlaşmaktadır. Faaliyetlerine internet üzerinden devam

eden işletmeler (nakit akışları negatif etkilenmediğinden) tahsilatlarını kolayca yaparak ihtiyaçlarını karşılama imkanı bulabilmektedirler.

1 Aralık 2019 tarihinde Çin'in Vuhan şehrinde ortaya çıkmış ve hızlı yayılma potansiyeline sahip ölümcül bir virüs salgını olan COVID-19 Pandemisi önce Çin'de tüm hayatı ve ekonomiyi olumsuz etkilemiş; sonrasında ise önce Tayland, G. Kore ve İran'a yayılmıştır, 2020 yılı ilk çeyreğinden itibaren İtalya'dan başlayarak bütün Avrupa'yı, ABD'yi, Türkiye'yi ve bütün dünyayı etkisi altına almıştır.

Covid-19 salgınının ekonomide yarattığı tahribat Dünya'da ve Türkiye'de onbinlerce KOBİ'yi derinden etkilemiştir. Bu zorlu süreçte KOBİ'ler için yol haritası oluşturmanın önemi çok büyüktür. Salgının küresel çapta yarattığı etki ile birlikte bozulan arz-talep dengesi, dünyada olduğu gibi Türkiye'de de on binlerce şirketin iş akışı süreçlerinde köklü değişimlere yol açmıştır. Pandemi sürecinin en az zararlar atlatması için ise öncelikle işgörenlerin sağlığını korumak, nakit akışını düzenlemek, kredi ve desteklerden faydalanabilmek önemli bir rol oynamaktadır. Tüm Dünya'da, Covid-19 sürecinde yaşanacak iflaslarda %25 artış öngörülmektedir. Pandemi şoku özellikle gelişmekte olan ekonomilerde daha ciddi sonuçlar doğuracaktır. 2020 yılı içerisinde tüm dünya ticaret yapısında %4,3'lük küçülme gerçekleştiğinden bu konuda etkili stratejiler geliştirmek zorunludur.

Bu süreçte Türkiye'de ilk vaka 11 Mart'ta görülmüştür. Pandeminin ortaya çıktığı ülkelerin tamamına yakınında olduğu gibi önce tüm eğitim kurumları kapanmış, spor müsabakaları, uluslararası uçuşlar, konser gibi eğlenceler, oteller, konferanslar, kültürel ve sosyal etkinlikler, her türlü toplantı, şirket-dernek vb.'nin genel kurulları iptal edilmiş ve kısmi karantinalar uygulanmaya başlanmıştır. Sorunun vahameti anlaşıldıkça diğer ülkeler gibi Türkiye'de sınırlarını kapatmış, bazı şehirlere ve yerleşim birimlerine giriş-çıkışlar yasaklanmış ve şehirlerarası seyahatler de sınırlanmıştır.

2021 yılı Nisan ayı verilerine göre; dünya çapındaki Covid-19 salgınında tespit edilen vaka sayısı 160 milyon 346 bin 1096 kişiye yükselmiş, 3 milyon 331 bin 970 kişi yaşamını yitirmiş ve 138 milyon 133 bin 515 kişi virüsü yenerek sağlığına kavuşmuştur. ABD, 33 milyon 550 bin 115 ile en fazla vakanın olduğu ülke konumunda bulunmaktadır.

Tablo 1. Covid-19 Vaka ve Ölüm Sayıları

Ülkeler	Toplam Vaka Sayısı	Toplam Ölüm Sayısı
ABD	33.550.115	596.946
HİNDİSTAN	23.340.938	254.225
BREZİLYA	15.285.048	425.711
FRANSA	5.800.433	106.935
TÜRKİYE	5.059.433	43.589
RUSYA	4.896.842	113.976
İNGİLTERE	4.439.691	127.629
İTALYA	4.123.230	123.282
İSPANYA	3.586.333	79.100
ALMANYA	3.544.315	85.757

Kaynak: Worldometers, 2021

Vaka sayısında bu ülkeyi tabloda da görüldüğü gibi Hindistan, Brezilya, Fransa, Türkiye, Rusya, İngiltere, İtalya, İspanya, ve Almanya izlemektedir.

Bu araştırma Covid-19 pandemisinin Dünya'da ve Türkiye'de kalkınma ve büyümenin öncüleri olan KOBİ'ler üzerindeki etkilerinin neler olduğunun belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Bu açıdan araştırma değişkenler arasındaki ilişkiyi incelediği için ilişkisel; bunun yanı sıra yöneticilerin Covid-19 pandemisinin KOBİ'ler üzerindeki etkileri hakkındaki görüşlerine yer verildiği için de betimsel tarama deseni özelliği taşımaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Covid 19 ve Dünya'da Kobilere Etkileri

Pandemi öncesi süreçte IMF Küresel Ekonomik Görünüm Raporu'nda 2019 yılı küresel büyüme tahminini %2,9 ve 2020 yılı küresel büyüme tahminini ise %3,3 olarak açıklamıştır. OECD ise Kasım ayında yayımladığı Ekonomik Görünüm Raporu'nda küresel ekonomi için 2019 büyüme tahminini %2,9 olarak belirtirken, 2020 için daha önce yaptığı tahminini %3'ten %2,9'a indirmiştir. Dünya Bankası'nın raporunda

ise küresel ekonomik büyüme beklentisi 2019 yılı için %2,6'dan %2,4'e, 2020 yılı için ise %2,7'den %2,5'e düşürülmüştür. (SBB, 2020).

IMF tarafından 2020 Nisan ayında yayınlanan Dünya Ekonomik Görünümü'ne göre küresel anlamda çok sayıda faktörün etkileşimi ve hakim olan belirsizlik büyüme tahminlerinin yapılmasını zorlaştırmaktadır. Raporda "2020 yılında küresel durgunluk" başlığına yer veren IMF, 2020 yılında küresel büyümenin -0,3 seviyesinde gerçekleşeceğini ve küresel finans krizinden çok daha kötü bir sonuç olacağını belirtmiştir. Ekim 2019 ve Ocak 2020 WEO raporuna kıyasla ekonomik büyüme verileri %6 daha fazla aşağı yönlü revize edilmiştir. Gelişmiş ekonomilerde büyüme oranının %-6,1 olacağı öngörülmektedir (IMF, 2020). Buradan da görülmektedir ki zaten pandemi öncesi zorda olan küresel ekonomi pandemiyle birlikte daha da zor günler yaşamaktadır.

Covid-19 vaka sayısının dünyada hızlı bir şekilde yükselmesi, uygulanan önlemlerin sıklaştırılmasına ve kısıtlamaların artırılmasına neden olmuştur. Ancak uygulanan tedbirler ile birlikte mamül akışı kesintiye uğramış, birçok ülke ekonomisi durma noktasına gelmiş ve tam anlamıyla küresel bir krize neden olmuştur (Szlezak vd., 2020). Uygulanan önlemler ve kısıtlamalar dünya genelinde yaklaşık 450 milyon işletmeyi etkilemiştir. Bu işletmelerin, yaklaşık 232 milyonu toptan ve perakende, 111 milyonu imalat, 51 milyonu konaklama ve yemek hizmetleri ve 42 milyonu gayrimenkul ve diğer ticari faaliyetler olmak üzere en çok etkilenen ekonomik sektörlerde faaliyet göstermektedir (ILO, 2020c). Öte yandan literatür incelendiğinde, Covid-19 krizinden etkilenen bu sektörlerde faaliyet gösteren yaklaşık 25 milyon insanın işini kaybedebileceği buna bağlı olarak da Covid-19 krizinin küresel çalışma hayatı üzerindeki etkisinin çok ağır ve büyük çapta sorunları beraberinde getireceği belirtilmektedir (ILO, 2020a).

İşletmeler ve işgörenleri, günlük yaşamın sosyo-ekonomik faaliyetlerinin önemli bir oyuncusudur ve önemli roller üstlenmektedir. Bu önemli rol, Covid-19 pandemisinin eşi görülmemiş etkileriyle karşı karşıya kalmıştır ve durgunluğun depresyona dönüşme olasılığı süreç uzadıkça daha da artmaktadır. Bu nedenle, Covid-19 krizini önlemek, işçilerin mali ve sosyal haklarını gözetmek ve iflas eden işletmelerin uzun vadeli maliyetlerini en aza indirmek gerekmektedir. Konuyla ilgili küresel ve bölgesel anlamda bir çok gelişme yaşanmasına rağmen daha güçlü planlamaya ve uluslararası çapta yardımlara ivedilikle ihtiyaç bulunmaktadır (ILO, 2020c; Erol Işık, 2020).

Fernandes (2020), COVID-19'un farklı endüstri ve ülke ekonomilerindeki etkilerinin asimetrik sonuçlarını ortaya koymuştur. Farklı senaryolar altında COVID-19'un ekonomik maliyetleri tahmin edilmiştir. Ülke ekonomilerinin heterojen bir yapıya sahip olmaları etkilenme düzeylerini de belirlemiştir. Krizin yaz sonuna kadar mevcut haliyle devam etmesinin küresel ekonomiyi son iki yüzyılın en büyük tehdidi ile başa bırakabileceği ifade edilmiştir.

Andersen vd. (2020), COVID-19'un Danimarka'da tüketici üzerindeki etkilerini bankalardaki işlem düzeyinde müşteri verilerini kullanarak incelemiştir. Araştırma verileri toplam kart harcamalarının % 25 daraldığını, bu daralmanın odak noktasında ise kısıtlanan mal ve hizmetlerin olduğu vurgulanmıştır.

Cinel (2020) pandeminin en çok hizmet sektörünü etkilediği üzerinde durmuştur. Birçok ülke süresiz olarak kilitlenmiştir. İnsanlar evde çalışmaya ya da işe gitmemeye başlamıştır. Tüketicilerin ihtiyari harcamaları son bulmuştur. Avrupa'da insanlar toplu taşımayı tercih etmemekte ve restoranlar, alışveriş merkezleri, müzeler gibi kamusal alanlardan kaçınmaktadır. Dolayısıyla aslında bu durumdan tüm sektörler olumsuz yönde etkilenmektedir. Bununla birlikte, Covid-19'un etkileri ekonomi genelinde yer alan sektörlerde eşit ağırlıkta görülmemektedir. Bazı sektörler finansal olarak bu durumdan yararlanabilirken (hijyen ürünleri satan firmalar vb.) diğerleri iflas noktasına gelebilmektedir.

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'ne (UNWTO) göre 2019 yılında 1,5 milyar turist uluslararası seyahat hareketlerine katılım göstermiştir. 2030 yılına kadar da bu sayının 1,8 milyar turistte erişeceği tahmin edilmektedir (UNWTO, 2019). Ancak COVID-19 gibi bütün dünyayı etkileyen pandemiden sonra geleceğe yönelik tahminlerin gözden geçirilmesi zorunlu hale gelmiştir. Normal şartlarda 2020 yılı için turizmde yaklaşık %3-4'lük bir turist artışı beklenirken; 2020 yılı için yapılan ilk tahminde %20 veya %30 gibi bir azalma beklenmiştir (UNWTO, 2020; Aydın & Doğan, 2020).

Krizin maliyetini minimum seviyeye getirmek için ülkelerin herbiri kendilerine özgü ekonomik önlemler almaya başlamıştır. Dünya genelinde yer alan ülkeler acil para ve maliye politikaları uygulamışlardır. Sigorta uygulamaları, vergi indirimleri, kredi destekleri, nakit yardımlar, faiz indirimleri gibi farklı önlemlerle ekonomiyi canlandırmaya çalışmışlardır. Amerika merkez bankası diğer ülkelerle benzer

biçimde faizleri sıfıra düşürse de yetersiz büyüme oranları, artan işsizlik rakamları ve kamu finansman yapısındaki dengesizlikler ülkelerin uyguladıkları politikaları kısmen etkili hale getirmiştir. Bu noktada uluslararası mali kuruluşlar gündeme gelmiştir. IMF (International Monetary Fund) ve WB (Dünya Bankası) gibi kuruluşlar ekonomiye nakit girişini artırmak için destek programları uygulamışlardır (Cinel, 2020).

2.2. Covid 19 ve Türkiye’de KOBİ’lere Etkileri

İlk olarak Aralık 2019 tarihinde Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan Covid-19 başta Çin başta olmak üzere dünyanın diğer birçok yerinde hızla yayılmış, 2020 yılı Nisan ayı başlarında dünyanın 212 ülkesinde kendini göstermiştir. Covid-19 Türkiye’de ilk kez 11 Mart 2020 tarihinde görülmüş ve ilk ölüm 17 Mart’ta gerçekleşmiştir (Pala, 2020). Covid-19’la ilgili ilk vakanın görülmesinin ardından acil olarak bir dizi önlemler açıklanmış ve Türkiye büyük bir kapanma yaşamıştır. İlk etapta Türkiye’de okullar tatil edilmiş, sınırlar kontrol altına alınarak giriş-çıkışlar sınırlandırılmış, yurtdışından gelenlere evde 14 gün karantinada kalmaları zorunlu hale getirilmiştir. Ardından 65 yaş üstüne sokağa çıkma yasağı getirilmiş, başta kuaförler, lokantalar, kafeler vb. işletmelerin faaliyetleri durdurulmuştur.

Bu kapanma dönemlerinde tüm işletmeler, özellikle KOBİ’ler büyük sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. KOBİ’lerin bu süreci daha sancılı geçirmesinin temel nedenlerinden biri sermaye yapılarının çok güçlü olmaması bir diğer neden ise kredi vb. olanaklara erişmekte yaşanan zorluklar olarak görülmektedir.

Mart 2020’de 101,7 olan perakende ticaret sektörü güven endeksi COVID-19’un Türkiye’de ekonomik ve sosyal hayatı sekteye uğratması ile Nisan 2020’de keskin bir düşüşle 75,2 olarak gerçekleşmiştir. Sektörde iş hacimleri %39,9 daralmış, mevcut mal stokları %9,7 azalmış, gelecek üç aylık iş hacmi satış beklentisi ise %50,8 daralmıştır. Benzer şekilde Mart 2020’de hizmet sektörü güven endeksi 92,5 iken salgının ortaya çıkardığı endişe, belirsizlik ve hizmet sektörünü durma noktasına getirmesi endeksin 46,1’e gerilemesine neden olmuştur. Sektörde son 3 aylık dönemde iş durumu %47,1 azalmış, hizmetlere olan talep %45,9 daralmış, talep beklentisi de gelecek 3 aylık dönem için %56,8 azalmıştır. İnşaat sektörü güven endeksi ise Mart 2020’de 77,2 iken konut satışlarında yaşanan daralma ile Nisan 2020’de 44,7 olarak gerçekleşmiştir. Sektörün gelecek üç aylık dönemde toplam çalışan sayı beklentisi %40,9 azalmış, alınan kayıtlı sipariş mevcudu da 44,1 daralmıştır.

Mayıs ayında vaka artış hızının düşmesi, normalleşmeye yönelik atılacak adım ve dönemlerin açıklanması, sektörlerin güçlü destek paketleri ile desteklenmesi ve teşvik edilmesi sektörel güven endekslerinin dipten dönmesine katkı sağlamıştır. Güçlü normalleşme plan, adım ve destekleri perakende ticaret sektörünün güven endeksini 79,0 seviyesine çıkarmıştır. Sektörün gelecek 3 aylık dönemde iş hacmi-satışlar beklentisi %48,8 artmıştır. Benzer şekilde hizmet sektörünün güven endeksi 51,1 yükselmekle birlikte gelecek üç aylık dönemde hizmetlere olan talep beklentisi %82,9 artmıştır. COVID-19’la mücadelede ikinci dalganın gerçekleşmemesi ve hizmet sektörünün yeni normale ayak uydurması ile birlikte güven endeksi yukarı yönlü eğilim gösterecektir. Sektörler arasında en güçlü sıçramayı ise kredi faizlerindeki düşüş ve kredi destek paketlerinin etkisi ile inşaat sektörü gerçekleştirmiştir. Söz konusu gelişme Mayıs ayı konut satış istatistiklerinde kendini gösterecektir. İnşaat sektörü bu gelişmeler ışığında 58,5 olarak gerçekleşmiş, alınan kayıtlı sipariş mevcudu %16,9 artmış, gelecek üç aylık dönemde toplam çalışan sayı beklentisi de %39,9 artmıştır.

Bu süreçte COVID-19’la mücadelede KOBİ’ler finanse edilmeye çalışılmıştır. Ekonomik İstikrar Kalkan Paketi başta olmak üzere pek çok tedbirler alınmıştır. COVID-19’la mücadelede alınan tedbirlere bakıldığında mükelleflerin muhtasar, KDV ve prim ödemeleri 6 ay ertelenmiş, asgari ücret desteği devam ettirilmiş, kısa çalışma ödeneği devreye sokulmuş, esnek ve uzaktan çalışma modelleri teşvik edilmiş, kredi destek paketleri uygulamaya konmuş, nakit akışı bozulan firmaların bankalara olan kredi anapara ve faiz ödemelerini asgari 3 ay ötelenerek finansman desteği sağlanmış, Ziraat Bankası, Vakıfbank, Halkbank esnaf ve sanatkârlara ödemeleri erteleme imkânı sunmuş, firmaların kurumsal kart limitleri artırılmış, ödemesiz uygun vadeli kredi seçenekleri sunulmuş, kamu bankaları ödemesiz dönem seçenekleri ve uygun faiz oranları ile temel ihtiyaç destek paketi sunmuş, salgından etkilenen firmalara işe devam kredi desteği verilmiş, esnaflara yönelik Halk Bankası “İşletme ve Finans Desteği” ile “Paraf Esnaf Kart Desteği” sunmuş, kredi ödemelerindeki gecikmelere esneklik tanınmış, kredi garanti fonu iki katına çıkarılmış, konut, taşıt, ihtiyaç finansman destek paketleri devreye konulmuş, telafi çalışma süresi artırılmış, Ar-Ge faaliyetlerine verilen destek artırılmıştır ancak tüm bu destekler pandemi sürecinin uzamasıyla birlikte başka sorunları da beraberinde getirmiş ve günü kurtarmanın ötesine maalesef geçememiştir.

Covid-19 salgını, küresel çapta bir sağlık krizine yol açmasının yanı sıra ekonomiyi de ciddi ölçüde etkilediği aşikardır. Dünya genelinde pek çok sektörden işletmenin üretimi durdurma veya yavaşlatma kararı aldığı bu süreçte salgının Türkiye'deki işletmeler üzerindeki etkilerini tespit etmek üzere Hedefler İçin İş Dünyası Platformu (HİİD) koordinasyonunda "COVID-19 İşletme Etki ve İhtiyaç Anketi" gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin yedi bölgesini temsilen 47 şehirden 780 işletmenin katıldığı ve Covid-19 salgınının işletmeler üzerindeki ekonomik etkilerinin araştırıldığı çalışmada; Covid-19'un en çok küçük ve orta ölçekli işletmeleri etkilediği sonucuna ulaşılmıştır (HİİD, 2020).

Yine (Ocak 2020-Ocak 2021) toplam Türkiye geneli kapanan şirket sayılarına karşılaştırmalı olarak bakıldığında Ocak 2020 itibarıyla kapanan şirket sayısı 3.848 iken bu sayı Ocak 2021'de 6.102'ye yani neredeyse pandemi öncesinin iki katına yükselmiştir (TOBB, 2021). HİİD tarafından yapılan çalışmada katılımcı işletmelere yöneltilen, "Covid-19 işletmenizi ne derece etkiledi" sorusuna %62'si büyük ölçüde etkiledi, %24'ü ise etkiledi şeklinde cevaplar vermiştir (HİİD, 2020).

Bu süreçte işletmeler uzaktan çalışma gibi alternatif yolları seçmelerde KOBİ'lerin çoğunluğunun bu süreci yönetebilecek alt yapısı ya hiç bulunmamakta yada sınırlı imkanlarla bu süreci yürütmeye çalışmaktadırlar. HİİD (2020) tarafından yapılan çalışmada katılımcılara sorulan "İşletmenizin altyapı ve dijital olanakları uzaktan çalışma için yeterli mi?" sorusuna %51'i yeterli değil cevabını vermişlerdir. Buradan da anlaşılmaktadır ki KOBİ'ler bu süreçte yeterli donanım ve teknik alt yapıya sahip değildirler. Bu amaçla bundan sonraki süreçlerde KOBİ'lere alt yapı ve dijital olanaklar yönünden destek verilmesi sürecin etkilerinden daha az etkilenmelerine bir nebze çare olabilecektir.

Pandemide ikinci dalganın gelmesiyle birlikte süreç daha da zorlu hale gelmiştir. Mart 2021 itibarıyla Covid-19 pandemisi; toplum kesimlerinin kısmen aşılmasına rağmen halen artan bir hızda tüm toplum kesimlerini etkilemektedir. Yapılan değerlendirmelerden görülebileceği gibi bu pandeminin tıpkı diğer pandemilerde olduğu gibi Dünya üzerinden silinmesi ya da etkisinin azalması birkaç yıl sürebilecektir. Dolayısıyla hem toplum hem de işletmeler bu sürece adapte olarak varlıklarını sürdürmeye çalışmalarını kaçınılmazdır.

Bu amaçla Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından ikinci dalgaya yönelik 2021 yılı Mart ayı içerisinde KOBİ'lere yeni bir destek paketi devreye sokulmuştur. Bu amaçla; Ziraat Bankası, Halkbank ve Vakıfbank tarafından yapılan ortak açıklamaya göre KOBİ'lere yönelik 100 bin liraya kadar Mikro İşletmeler Destek Paketi'nin hayata geçirildiği belirtilmiştir. Mikro İşletmeler Destek Paketi ile KOBİ'lerin başta maaş ve kira ödemeleri olmak üzere; temel maliyetlerinin karşılanması böylelikle finansman ihtiyaçlarının giderilmesiyle beraber nakit desteği sağlanarak tedarikçileri ile aralarındaki nakit akışının korunması hedeflenmiştir. Kredi Garanti Fonu (KGF) teminatlı olarak, 48 aya kadar vadeyle yıllık yüzde 11,5 faiz oranıyla kullanılacak krediden, cirosu 3 milyon TL'ye kadar olan firmalar yararlanabilecektir. 1 milyon TL'nin altında ciroya ulaşan işletmelere 50 bin TL'ye kadar limit açılan kredide, 1 milyon TL ile 3 milyon TL arasında ciroya ulaşan işletmelerin azami kredi limiti ise 100 bin TL olacaktır. Bu amaçla firmaların kredi limitinin en fazla yüzde 10'u nakit olarak serbest kullanıma bırakılacak, en az %90'lık kısmı ise işletme giderlerinin finansmanı amacıyla 3. kişilere ve satıcılara havale-EFT ve kurumsal kart üzerinden ödenecektir. Mikro İşletmeler Destek Paketi kapsamında Nakit İşletme Kredisi'nin yanı sıra firmalar, kurumsal kart, doğrudan borçlandırma sistemi (DBS), tedarik zinciri finansmanı mal alımına yönelik teminat mektubu (TZF), güvenceli çek, nakit çekimine kapalı kurumsal kredili mevduat hesabı ürünleri üzerinden Nakit İşletme Kredisi kullanabilecektir (ATO, 2021).

3. YÖNTEM

3.1. Araştırma Deseni

Olayların, objelerin, varlıkların, kurumların, grupların ve çeşitli alanların "ne" olduğunu betimlemeye, açıklamaya çalışan çalışmalar betimsel çalışmalardır (Karasar, 2006). Bu araştırma Covid-19 sürecinin Türkiye'de faaliyet gösteren KOBİ'lere etkisini ölçmek ve yöneticilerin bu etkiye yönelik görüşlerini ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır. Bu açıdan araştırma değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemesi bakımından ilişkisel; yöneticilerin Covid-19 süreci hakkındaki görüşlerine yer verildiği için de betimsel tarama deseni özelliği taşımaktadır.

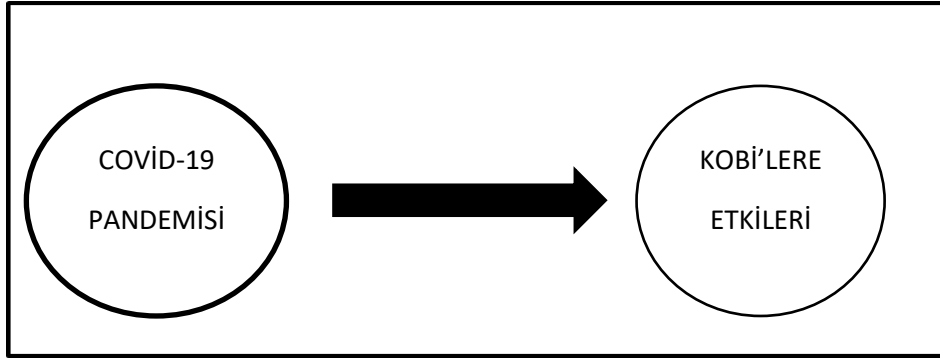
3.2. Araştırmanın Evreni, Örneklemi ve Veri Toplama Teknikleri

Bu araştırmanın evrenini Ankara ilinde çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren KOBİ'ler oluşturmaktadır. Sosyal Güvenlik Kurumu resmi internet sitesinden elde edilen verilerine göre 2021 Mart ayı itibarıyla Ankara'da faaliyet gösteren toplam KOBİ sayısı 149.582'dir (SGK, 2021). Sample Size Calculator programı ile yapılan hesaplamada, bu evrenden %90 güven düzeyinde 0,10 hata payı ile elde edilen örneklem sayısı 47 olarak hesaplanmıştır. Bu nedenle araştırmada elde edilen 49 örneklemin evreni temsil ettiği düşünülmektedir. "Kolay ulaşılabilir ve uygulama yapılabilir olmasından dolayı bu grup seçilmiştir. Dolayısıyla seçkisiz olmayan bir örneklem yöntemi basit tesadüfî örnekleme yöntemi kullanılmıştır" (Arlı ve Nazik, 2001: 75). Araştırmaya dâhil edilen KOBİ'lerin yöneticilerine mail yolu ile ulaşılarak yine gönüllülük esaslı ile cevaplar elde edilmeye çalışılmıştır. Anket verileri 2021 yılının Şubat ve Mart ayları arasında internet aracılığıyla google forms tekniği ile toplanmıştır. Toplamda 80 KOBİ'ye e-posta yolu ile ulaşılmaya çalışılmış ve 49'undan geri dönüş alınabilmiştir. E-postaların yanıtlanmaması bu araştırma için bir kısıt olarak değerlendirilmektedir.

Çalışmanın verileri "Covid-19 İşletme Etki ve İhtiyaç Anketi"nden faydalanarak hazırlanan anket yardımıyla elde edilmiştir. Bu anket HİİD tarafından geliştirilmiş ve Covid-19 krizinin işletmeler üzerindeki etkileri, krizin seyrine ilişkin öngörüler ve ne gibi tedbirlere ihtiyaç bulunduğu hakkındaki bilgileri içeren 21 soruluk bir ankettir. Anketin belli bölümlerinde değişiklik ve düzeltmeler yapılarak bu araştırmada kullanılmıştır.

3.3. Araştırma Modeli

Araştırmanın modeli Şekil 1'de görüldüğü gibi Covid-19 sürecinin KOBİ'ler üzerindeki etkilerinin belirlenmesi amacıyla oluşturulmuştur.

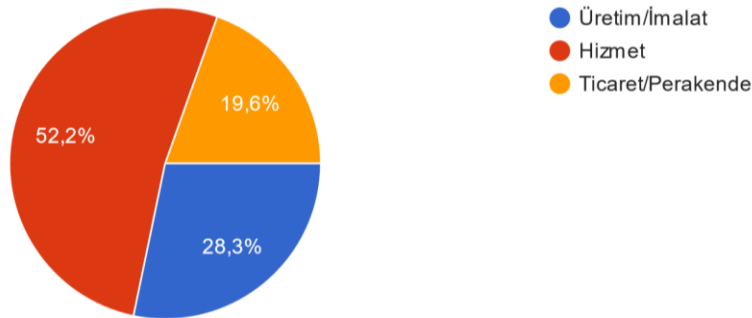
Şekil 1. Araştırma Modeli

Geliştirilen araştırma modeli çerçevesinde bu çalışmanın sorunsalı; Covid-19 sürecinin KOBİ'ler üzerindeki etkisinin belirlenmesi ve bu etkinin boyutları hakkında bilgi elde etmektir.

4. BULGULAR

4.1. Araştırmaya Katılan KOBİ'lerin Ana Faaliyet Türüne İlişkin Bulgular

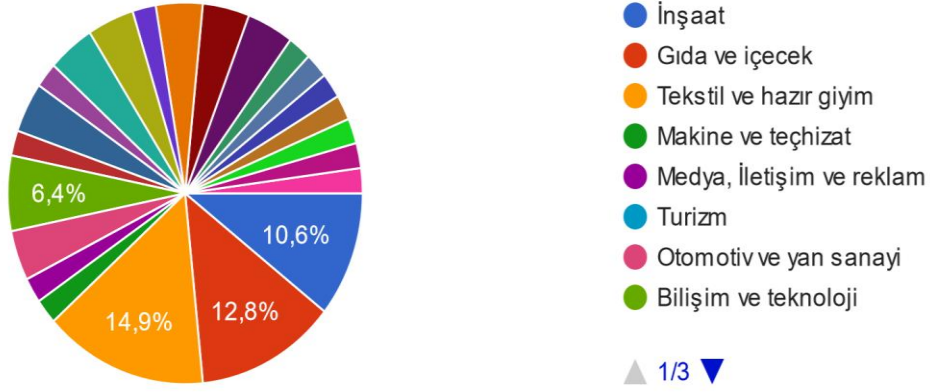
Araştırmaya katılan KOBİ'lerin %52,2'si hizmet, %28,3'ü üretim/imalat ve %19,6'sı ise Ticaret/perakende alanında faaliyet göstermektedir.

Grafik 1. KOBİ'lerin Ana Faaliyet Türüne Göre Dağılımı

4.2. Araştırmaya Katılan KOBİ'lerin Sektörel Dağılımına İlişkin Bulgular

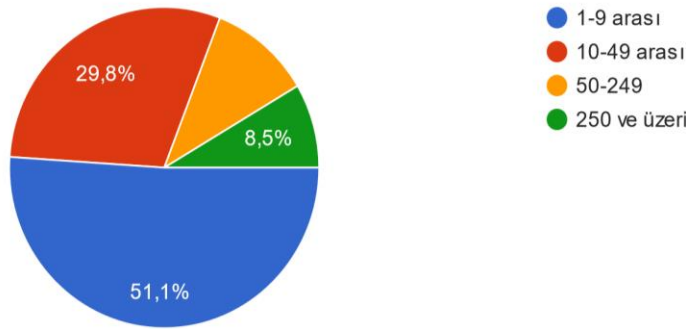
KOBİ'lerin sektörel dağılımlarına bakıldığında %14,9'unun tekstil ve hazır giyim, %12,8'i gıda ve içecek, %10,6'sı inşaat, %6,4'ünün bilişim ve teknoloji, %4,3'ünün eğitim, %4,3'ünün dayanıklı tüketim malları, %4,3'ünün hukuk, %4,3'ünün otomotiv ve yan sanayi, %2,1'inin tarım ve hayvancılık, %2,1'inin medya, iletişim ve reklam, %2,1'inin makine ve teçhizat sektörlerinde faaliyet gösterdikleri görülmektedir.

Grafik 2. KOBİ'lerin Sektörel Dağılımı

4.3. Araştırmaya Katılan KOBİ'lerdeki Çalışan Sayısına İlişkin Bulgular

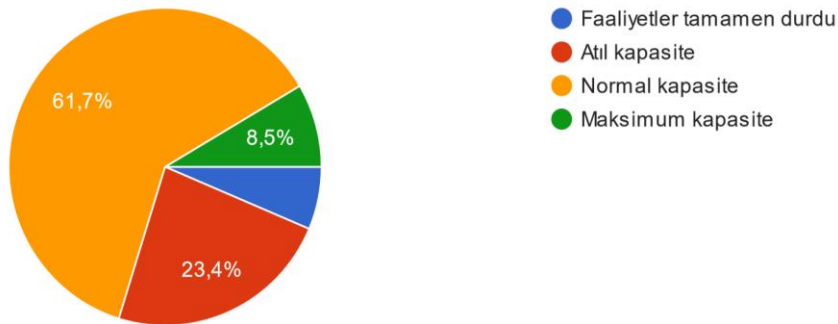
KOBİ'lerin çalışan sayılarına göre dağılımına bakıldığında %51,1'i 1-9 kişi arası, 29,8'i 10-49 kişi arası, 10,6'sı 50-249 kişi arası ve %8,5'i ise 250 ve üzeri çalışan sayısına sahip olduğu görülmektedir.

Grafik 3. KOBİ'lerin Çalışan Sayısına Göre Dağılımı

4.4. KOBİ'lerin İşletme Kapasitelerine Göre Dağılımına İlişkin Bulgular

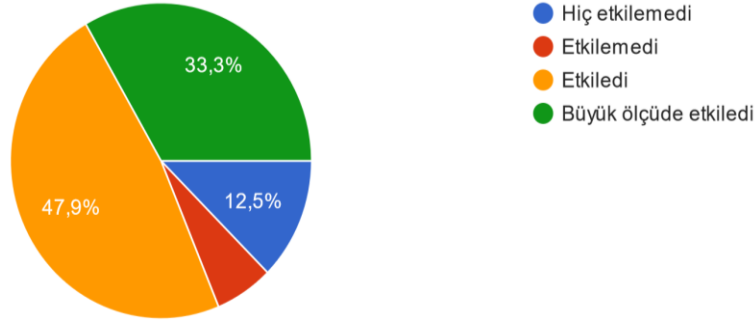
İşletmelerin kapasite durumlarına göre dağılımına bakıldığında %61,7'si normal kapasitede, %23,4'ü atıl kapasitede, %8,5'i maksimum kapasitede faaliyet gösterdiği %6,4'ünün ise faaliyetlerini tamamen durdurduğu görülmektedir.

Grafik 4. KOBİ'lerin İşletme Kapasitelerine Göre Dağılımı

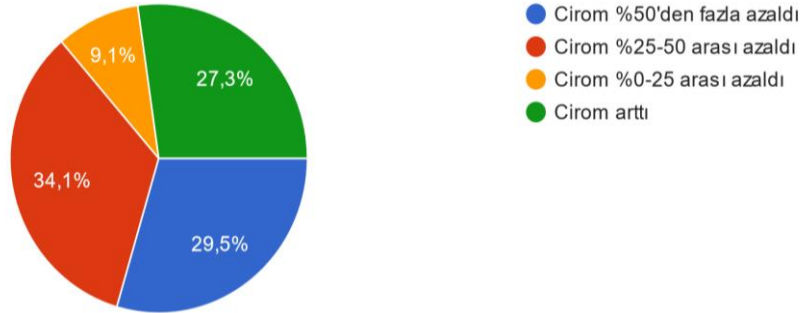
4.5. Araştırmada Katılımcılara Yöneltilen Sorulara İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan KOBİ'lerin yöneticilerine yöneltilen "Covid-19 işletmenizi ne derecede etkiledi?" sorusuna sırasıyla %47,9'u ve %33,3'ü etkiledi ve büyük ölçüde etkiledi yanıtını vermişlerdir. Grafik 5'de görüldüğü gibi ankete katılan işletmelerin %90'ın üzerindeki kısmı bu süreçten etkilendiğini belirtmektedir. Literatürde de belirttiğimiz gibi tüm Dünya'da olduğu gibi Türkiye'nin başkenti olan Ankara'da da KOBİ'lerin büyük çoğunluğu Covid-19 sürecinden oldukça fazla etkilenmiştir.

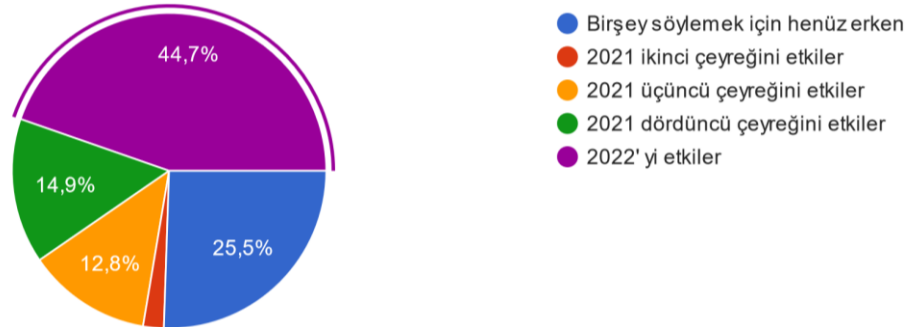
Grafik 5. "Covid-19 İşletmenizi Ne Derecede Etkiledi?" Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı

"Covid-19 krizi işletmenizin satışlarını/iş hacmini nasıl etkiledi?" sorusuna katılımcıların verdiği cevapların dağılımına bakıldığında %34,1'i cirosunun %25-50 arası azaldığını, %29,5'i cirosunun %50'den fazla azaldığını, %9,1'i %0-25 arası azaldığını ifade ederken %27,3'ü ise cirosunun arttığını ifade etmişlerdir. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere Covid-19 süreci bir çok sektör ve işletmeyi derinden yaralamışken diğer bazı alanlarda olumlu etkileri ve dolayısıyla ciro artışları meydana gelmektedir. Örneğin; hijyen ürünleri satan firmalar gibi bazı firmalar için bu süreç bir fırsat olarak ortaya çıkmıştır.

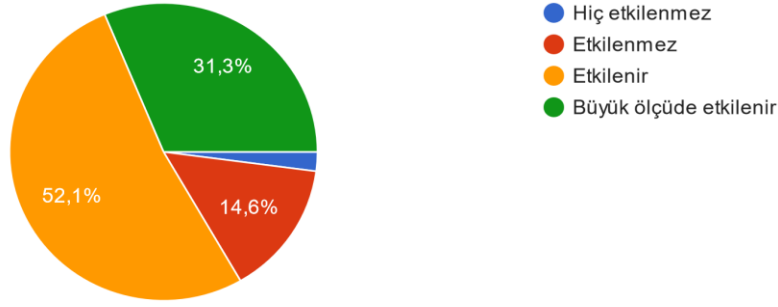
Grafik 6. "Covid-19 Krizi İşletmelerinizin Satışlarını/İş Hacmini Nasıl Etkiledi?" Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı

"Covid-19 krizinin işiniz üzerine olan etkilerinin ne kadar uzayacağını tahmin ediyorsunuz?" sorusuna katılımcıların verdiği cevaplara bakıldığında %44,7 gibi büyük çoğunluğu 2022 yılına da etkisinin süreceğini ifade ederken %25,5'i ise henüz bir şey söylemek için erken olduğunu ifade etmişlerdir. Diğer katılımcılar ise 2021 yılı içerisinde dönemsel olarak bu sürecin etkisinin azalacağını düşündüklerini belirtmektedirler.

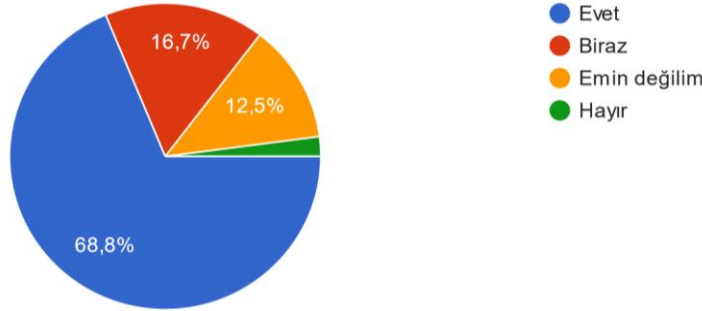
Grafik 7. "Covid-19 Krizinin İşiniz Üzerine Olan Etkilerinin Ne Kadar Uzayacağını Tahmin Ediyorsunuz?" Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı

“Tedarik zincirinin ne kadar etkileneceğini düşünüyorsunuz?” sorusuna yöneticilerin verdiği cevaplara bakıldığında %52,1’inin etkileneceğini, %31,3’ünün ise büyük ölçüde etkileneceğini ifade etmektedir.%14,6’sı etkilenmez derken %2,1’i hiç etkilenmeyeceğini ifade etmiştir.

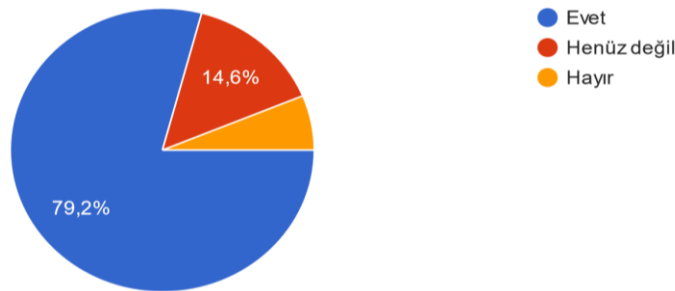
Grafik 8. “Tedarik Zincirinin Ne Kadar Etkileneceğini Düşünüyorsunuz?” Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı

“Covid-19 krizini işletmeniz için ciddi bir tehdit olarak görüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların verdiği yanıtlara bakıldığında %68,8’inin bu krizi işletmeleri için ciddi bir tehdit olarak algıladığını, %16,7’si ise kısmen tehdit olarak gördüğünü ifade etmektedir. Yine katılımcıların %12,5’i kararsız olduğunu bildirirken, katılımcıların sadece %2,1 gibi çok küçük bir kısmı ise herhangi bir tehdit olarak görmediğini ifade etmektedir.

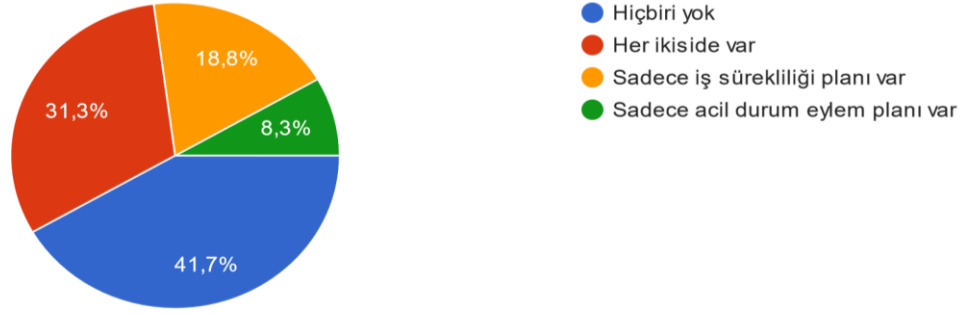
Grafik 9. “Covid-19 Krizini İşletmeniz İçin Ciddi Bir Tehdit Olarak Görüyor musunuz?” Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı

“Covid-19 krizinden dolayı 2021 stratejinizi ve faaliyetlerinizi yeniden gözden geçiriyor musunuz?” sorusuna verilen cevapların dağılımına bakıldığında %79,2 gibi büyük bir kısmının “evet” cevabını verdiğini, elde edilen bu sonucun da Grafik 9’da elde edilen %68,8 “ciddi bir tehdit olarak görüyorum” sonucu ile uyumlu olduğunu ve katılımcıların bu sürecin farkında olup önlemler almaya yönelik olarak strateji ve faaliyetlerini revize ettiğini söyleyebiliriz.

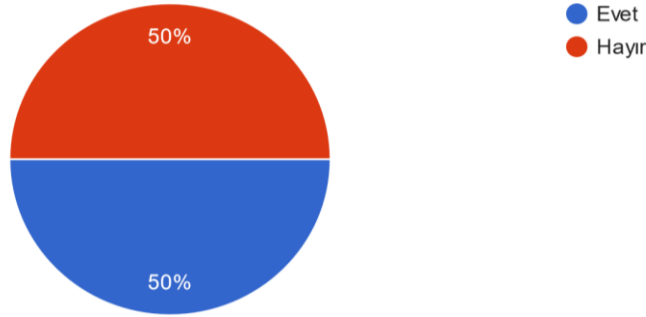
Grafik 10. “Covid-19 Krizinden Dolayı 2021 Stratejinizi ve Faaliyetlerinizi Yeniden Gözden Geçiriyor musunuz?” Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı

“İşletmeniz iş sürekliliği veya acil durum eylem planı var mı?” sorusuna yöneticilerin %41,7’si hiçbir planlarının olmadığını %31,7’si ise her iki konu da da planlama yaptıklarını ifade etmektedirler. %18,8’i sadece iş sürekliliği planları olduğunu, %8,3’ü ise sadece acil durum eylem planlarının olduğunu ifade etmektedirler. Bu sonuçlara göre; katılımcı işletmelerin %60’a yakın bir çoğunluğunun Covid-19 sürecine ilişkin planlama yaptığı hususu dikkat çekmektedir.

Grafik 11. “İşletmenizin İş Sürekliliği veya Acil Durum Eylem Planı Var mı?” Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı

Araştırmaya katılan yöneticilerin işletmelerinin alt yapı ve dijital olanaklarının uzaktan çalışma için yeterli olup olmadığına ilişkin soruya verdiği cevapların dağılımına bakıldığında; yarısı yeterli olduğunu diğer yarısı ise kendilerini bu konuda yetersiz bulduklarını ifade ettikleri tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre; halen Covid-19 sürecine işletmelerin tam olarak uyum sağlayamadığı ve bunun ivedilikle sağlanabilmesi için özellikle devlet desteklerinin artırılması gerektiği ifade edilebilir.

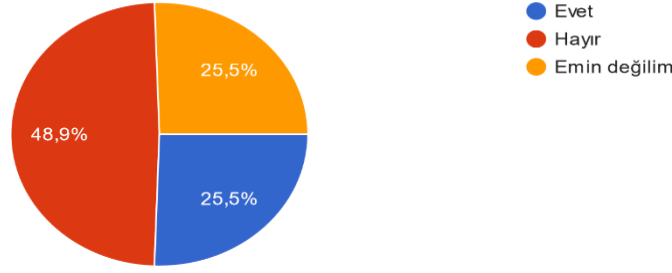
Grafik 12. “İşletmelerinin Alt Yapı ve Dijital Olanaklarının Uzaktan Çalışma İçin Yeterli mi?” Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı

“Şu anki günlük iş rutininizi nasıl tanımlarsınız?” sorusuna verilen cevaplara bakıldığında; %40,4’ü işlerinin normal rutinde gittiğini ifade ederken , %34’ü işlerinin normalden kriz yönetimine doğru kaydığını, %21,3’ü çoğunlukla kriz yönetimine geçiş olduğunu ifade etmektedir. Katılımcıların %4,3’ü ise faaliyetlerini tamamen durduğunu ifade etmektedir.

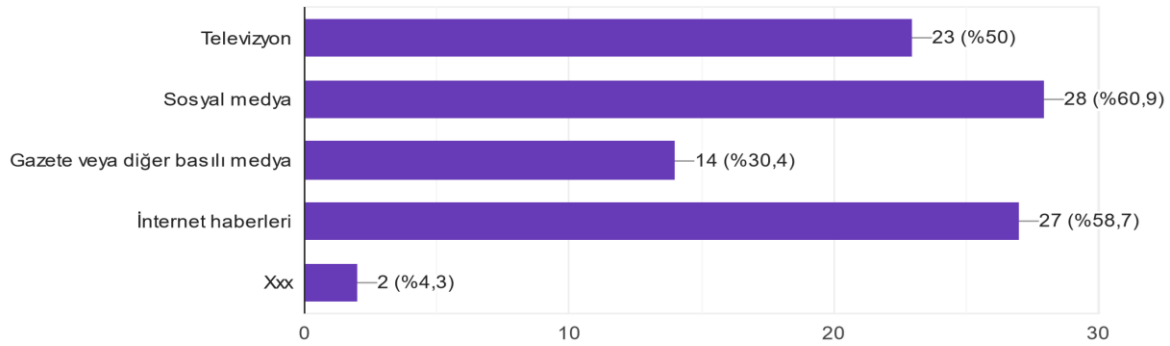
Grafik 13. “Şu anki günlük iş rutininizi nasıl tanımlarsınız?” Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı

Covid-19 krizi ile ilgili elde edilen bilgilerin planlama ve kriz yönetimi yapmak için yeterli olup olmadığına ilişkin soruya katılımcıların %48,9 gibi çoğunluğunun hayır cevabını verdiğini, %25,5’inin ise emin değilim cevabını verdiği görülmektedir. Katılımcıların sadece dörtte birinin evet cevabını verdiğini görülmektedir. Bu sonuçlara göre; işletmelerin kriz yönetim süreci ile ilgili tecrübelerinin düşük olduğu söylenebilmektedir. Bu bağlamda işletmelere kriz yönetimi eğitimleri ve desteği verilmesi oldukça önem arz etmektedir.

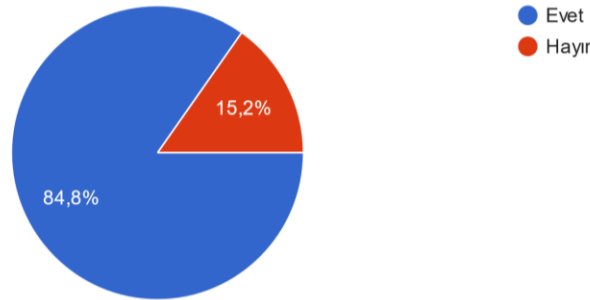
Grafik 14. “Covid-19 Krizi İle İlgili Edindiğiniz Bilgiler Planlama ve Kriz Yönetimi Yapmanız İçin Yeterli mi?” Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı

Yine katılımcıların Covid-19 krizi ile ilgili haberleri nereden takip ediyorsunuz? Soruna verdiği cevapların dağılımına bakıldığında %60,9'unun sosyal medyadan, %58,7'sinin internet haberlerinden, %50'sinin televizyonlardan ve %30,4'ünün ise gazete veya diğer basılı medyadan takip ettikleri görülmektedir. Bu da bize göstermektedir ki Covid-19 ile mücadelede dijital imkanların artırılması oldukça önemli hale gelmiştir.

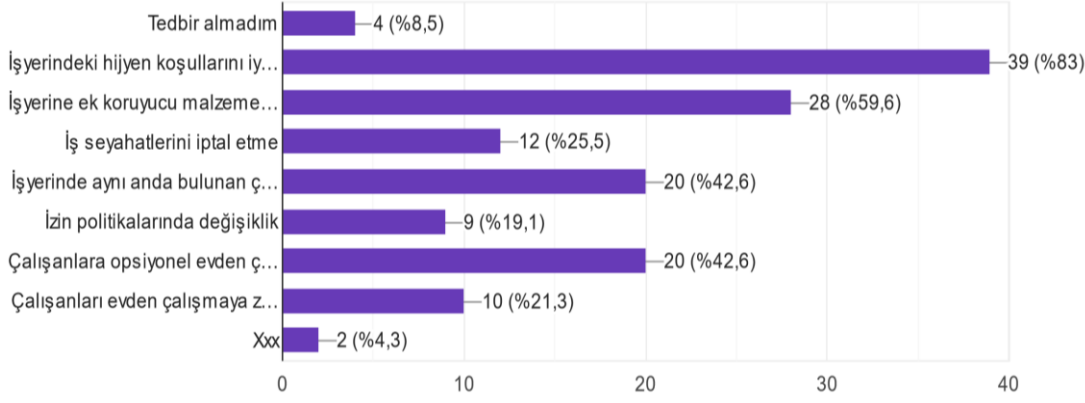
Grafik 15. “Covid-19 Krizi İle İlgili Haberleri Nereden Takip Ediyorsunuz?” Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı

“Covid-19 krizi ile ilgili işletmenizdeki tedbirler aldınız mı?” sorusuna katılımcıların %85'lik kısmının evet cevabını verdiği görülmektedir. Pandemi sürecinin birçok sektörde faaliyet gösteren işletme için belirli riskler getirdiğini daha önce ifade etmiştik. Elde edilen sonuçlardan da anlaşılmaktadır ki pandemi süreci işletmeler için büyük riskler taşımakla birlikte birçok işletme bununla ilgili önlemler almaya çalışmıştır. Ancak bu önlemler özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerin tek başlarına altından kalkamayacağı bir durumdur. Bu nedenle özellikle KOBİ'lerin pandemi sürecinde ve sonrasında desteklenmesi varlıklarını sürdürebilmeleri açısından oldukça önemlidir.

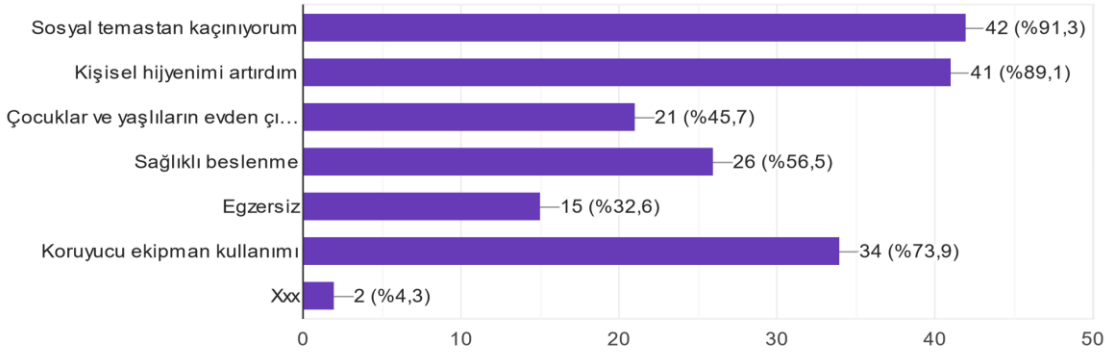
Grafik 16. “Covid-19 Krizi İle İlgili İşletmenizdeki Tedbirler Aldınız mı?” Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı

Grafik 17'deki verilere bakıldığında Covid-19 krizi sürecinde işletmelerin çeşitli tedbirler aldığı görülmektedir. İşletmelerin %83'ü işyerindeki hijyen koşullarını iyileştirdiğini ifade ederken, %59,6'sı işyerine ek koruyucu malzeme/ekipman temin ettiğini ifade etmektedir. Yine katılımcı işletmelerin %42,6'sı işyerinde aynı anda bulunan çalışan sayısını azalttığını yine %42,6'sının çalışanlara opsiyonel olarak evden çalışma imkanını sunduklarını ifade etmektedirler. Yöneticilerin %25,5'i iş seyahatlerini iptal ettiğini ifade ederken %21,3'ü çalışanlarını evden çalışmaya zorunlu tuttıklarını, %19,1'i ise izin politikalarında değişikliğe gittiklerini ifade etmektedir.

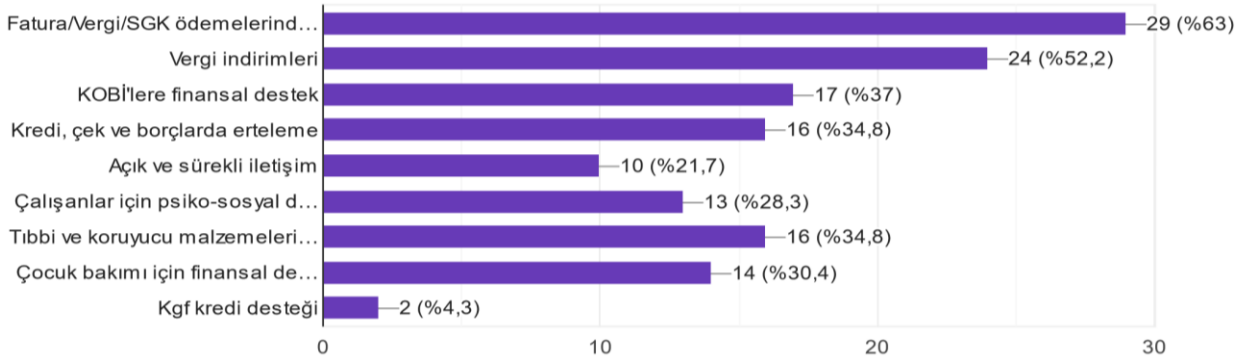
Grafik 17. “Covid-19 Krizi İle İlgili İşletmenizde Hangi Tedbirleri Aldınız?” Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı

Yöneticiler, “Covid-19 krizine karşı kişisel nasıl önlemler aldınız?” sorusuna %90’ın üzerinde sosyal temastan kaçındığını ve kişisel hijyenini artırdığını belirtmişlerdir. Katılımcıların %74’ü ise koruyucu ekipman kullandıklarını ifade etmektedir. Yine yöneticilerin %57’si sağlıklı beslenmeye özen gösterdiklerini ifade ederken %46’sı çocuklarının ve yaşlılarının evden çıkmalarını kısıtladığını, %33’ü ise düzenli egzersiz yaptıklarını belirtmektedir.

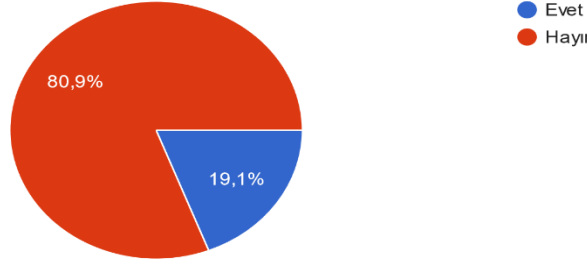
Grafik 18. “Covid-19 Krizine Karşı Kişisel Nasıl Önlemler Aldınız?” Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı

Araştırmada elde edilen bulgulara bakıldığında en önemli destek mekanizmalarının sırasıyla; “fatura/vergi/SGK ödemelerinde erteleme, vergi indirimleri, finansal destek, kredi/borç ve çeklerde erteleme, tıbbi ve koruyucu malzemelerin temini için aynı/maddi destek, çocuk bakımı için finansal destek, çalışanlar için psiko-sosyal destek ve açık/sürekli iletişim” olduğu Grafik 19’dan da görülmektedir.

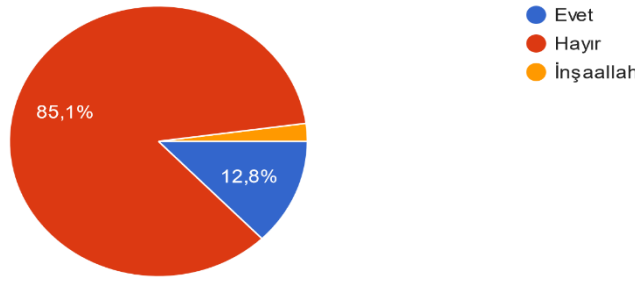
Grafik 19. “İşletmeniz İçin Sizce En Önemli Destek Mekanizmaları Hangileridir?” Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı

Araştırmaya katılanların, Covid-19 krizini fırsat olarak görüp görmediklerine ilişkin soruya büyük bir kısmı fırsat olarak görmediklerini ifade ederken küçük bir kısmı ise fırsat olarak gördüğünü ifade etmektedir. Bu sonuçlardan da anlaşılmaktadır ki KOBİ’ler henüz pandemi sürecine ilişkin planlamalarını gerçekleştirememişlerdir. Bu süreçte işletmelere düşen görev süreci doğru şekilde analiz ederek, etkilerini azaltacak bazı planlamalar yapmaları gerektirir.

Grafik 20. “Covid-19 Krizini Fırsat Olarak Görüyor musunuz?” Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı

Son olarak katılımcılara yöneltilen “Sizce Covid-19 krizi 2021 yılı içerisinde sonlanır mı?” sorusuna %85’i “hayır”, %13’ü ise “evet” yanıtını vermişlerdir. Görüldüğü gibi pandemi sürecinin 2021 yılında bitmeyeceğine inananların oranı oldukça yüksektir.

Grafik 21. “Sizce Covid-19 Krizi 2021 Yılı İçerisinde Sonlanır mı?” Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Küresel çaptaki salgınlar dün oldukları gibi bugün ve gelecekte de hayatımızda var olmaya devam edeceklerdir. Bu nedenle, sorulması gereken temel soru, salgınların gelecekte olup olmayacağı ile ilgili değil, ekonomilerin ve toplumun bu salgınlara ne kadar hazır olup olmadığıyla ilgilidir.

Covid-19 pandemisinin tüm Dünya’da olduğu gibi Türkiye’de de etkileri sadece sağlık alanında değil tüm sektörler üzerinde etkili olmaktadır. Bu nedenle ülkeler ekonomilerinin can damarı olan KOBİ’leri korumak ve bu krizden en az hasarla çıkmalarını sağlamak için çeşitli önlem ve teşvik paketleri ortaya koymaktadırlar. Kimi ülkeler direkt ve karşılıksız ödemelerle işletmeleri ve vatandaşlarını desteklerken özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerde bu destekler daha çok krediler aracılığıyla yapılmaya çalışılmaktadır. Kuşkusuz ki pandemi sürecinin uzamasıyla birlikte ertelenen ve vadesi gelen borçların finansmanı KOBİ’ler açısından imkansız hale gelmektedir. Dönemsel olarak tedbirlerin sıkılaştırılmasıyla birlikte zaten zorda kalan bu tür işletmeler daha da zor günler yaşamaya ve mevcut imkanları ile bu duruma karşı koymaya çalışmaktadırlar.

COVID-19 pandemi krizi dünya genelinde insanların tüketim alışkanlıklarını önemli derecede değiştirmiştir. Çünkü salgın hastalıklar insanlık tarihi boyunca yalnızca yaşandıkları dönem değil uzun vadede de köklü toplumsal değişimlere yol açmıştır (Terzioğlu, 2020). COVID-19’un en önemli etkilerinden bir tanesi, sosyal ve ticari yaşamın büyük oranda dijitalleşmeye zorlamasıdır. Bu nedenle KOBİ’lerin kriz sürecinden çıkışının en önemli anahtarı alt yapı imkanlarının düzeltilerek dijitalleşmelerinin önünü açmak olmalıdır. Yine bu alt yapının kurulması uzaktan çalışma uygulamalarını destekleyecek ve onların imkan ve kabiliyetlerini yükseltecektir.

Pandeminin ilk dalgasını bir şekilde atlatan KOBİ’ler, ikinci dalgayla birlikte daha da zorlu koşullarla karşı karşıya kalmışlardır. Üçüncü dalga endişesiyle tüm Dünya’nın endişeli bir bekleyişte olduğu bu dönemde KOBİ’leri daha da zorlu günlerin beklediğini söylemek yanlış olmayacaktır.

İlk ve ikinci dalgalarda olduğu gibi kriz ortaya çıktıktan sonra değil, üçüncü dalga gelmeden bazı önlem ve desteklerin ortaya konulması KOBİ’leri geri dönülmesi zor durumlardan kurtaracağı kuşkusuzdur. Bu nedenle gerek Dünya gerekse Türkiye ekonomisi tedbir ve destek paketlerini zaman kaybetmeden

açıklamalı ve bir dizi önlemler almalıdır. Dünya üzerinde gelişmiş ekonomiler süreci daha kolay yönetebilirken gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülke ekonomileri bu süreci yönetmekte zorlanmaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki küreselleşen Dünya'da tüm ülke ekonomileri bir birine bağımlıdır. Bir ülkede meydana durgunluk ve yavaşlama diğer ekonomileri yakından ilgilendirmekte ve etkilemektedir. Son aylarda pandemi etkisiyle mikro çip üretiminde meydana gelen arz eksikliği bir çok ülke ve sektörü etkilemektedir. Otomotiv ve iletişim sektörü başta olmak üzere birçok sektörde üretim aksamakta hatta durma noktasına gelmiştir. (BBC, 2021). ABD'de küçük işletmelerin Covid-19'dan kaynaklı ekonomilerinin nasıl etkilendiğini araştıran Bartik vd. (2020), krizin dört aydan uzun sürmesi halinde küçük ölçekli konaklama ve yeme-içme işletmelerinin varlıklarını devam ettirebilmelerinin güç olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Bu çalışmada COVID-19'un, KOBİ'ler üzerindeki etkisi Türkiye ve Dünya açısından değerlendirilmiştir. İlişkisel ve betimsel türde yapılan bu araştırmada ilgili literatürün yanı sıra elde edilen güncel bilgiler ve değerlendirmeler üzerinde durulmuş ve işletme yöneticilerinin görüşlerine yer verilmiştir. Bu konuyla ilgili gelecek dönemlerde KOBİ'ler üzerinde daha fazla sayıda ve daha ayrıntılı bir anket çalışması yapılarak nicel bir araştırma yapılması sürecin yansımalarının KOBİ'lere etkilerinin değerlendirilmesi bakımından önemlidir.

KAYNAKÇA

Andersen, A. L.; Hansen, E. T.; Johannesen, N. & Sheridan, A. (2020). Consumer Responses to the COVID-19 Crisis: Evidence from Bank Account Transaction Data. Working Paper.

ATO, Ankara Ticaret Odası (2021). https://www.atonet.org.tr/IcerikDetay/12512_kobi-lere-destek-paketi-hakkinda, (16.03.2021).

Aydın, B. & Doğan, M. (2020). Yeni Koronavirüs (COVID-19) Pandemisinin Turistik Tüketici Davranışları ve Türkiye Turizmi Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi. *Pazarlama Teorisi ve Uygulamaları Dergisi*, 6 (1), 93-115.

Bartik, A. W.; Bertrand, M.; Cullen, Z. B.; Glaeser, E. L.; Luca, M. & Stanton, C. T. (2020). How are Small Businesses Adjusting to Covid-19? Early Evidence From A Survey. National Bureau of Economic Research. <https://www.nber.org/papers/w26989.pdf>, 06.11.2020.

BBC (2021). <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55948730>, (15.03.2021).

Cinel, E. A. (2020). Covid-19'un Küresel Makroekonomik Etkileri ve Beklentiler. *Politik Ekonomik Kuram*, 4(1), 124-140.

Cinel, E.A. (2020). *Dünya Genelinde Covid-19'un Etkileri ve Sonuçları*, Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Güncel Araştırmalar Cilt-II, İzmir: Duvar Yayınları, 187-206.

Fernandes, N. (2020). Economic effects of coronavirus outbreak (COVID-19) on the world economy. IESE Business School Working Paper No. WP-1240-E, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3557504>

HİİD (2021). COVID-19 İşletme Etki ve İhtiyaç Anketi Anket Sonuç Raporu. Hedefler İçin İş Dünyası Platformu, <https://www.business4goals.org/wp-content/uploads/2020/04/COVID-19-Isletme-Etki-ve-Ihtiyac-Anketi.pdf>, (12.03.2021).

ILO, International Labour Organization (2020a). COVID-19 Pandemic., https://www.ilo.org/global/abouttheilo/newsroom/news/WCMS_738742/lang--en/index.htm, (24.11.2020).

ILO, International Labour Organization (2020b). COVID-19 has Exposed the Fragility of our Economies., https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_739961/lang-en/index.htm, (15.12.2020).

ILO, International Labour Organization (2020c). Which policies can help small businesses withstand COVID-19. <https://iloblog.org/2020/04/16/which-policies-can-help-small-businesses-withstand-covid-19/>, (29.12.2020).

IMF, International Monetary Found (2020). World Economic Outlook, April 2020: The Great Lockdown. Çevrimiçi, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april-2020>, (18.05.2020).

- Işık Erol, S. (2020). Covid-19'un İşletmeler ve Çalışanlar Üzerindeki Etkisi: Almanya, Amerika ve Belçika'dan Örnekler. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 11 (2), 204-223.
- Karasar, N.(2006). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Nobel yayın Dağıtım.
- Pala, K. (2020). Türkiye'de Covid-19 Pandemisi, Türk Tabipler Birliği Covid-19 Pandemisi Altıncı Ay Değerlendirme Raporu. 102-110.
- SGK, Sosyal Güvenlik Kurumu (2021). Aylık İstatistik Bilgileri, <http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/> (05.03.2021)
- Szlezak, P. C.; Reeves, M. & Swartz, P. (2020). Understanding the economic shock of coronavirus., <https://hbr.org/2020/03/understanding-the-economic-shock-of-coronavirus.>, 31.12.2020.
- TOBB, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (2021). Kurulan/Kapanan Şirket İstatistikleri, <https://www.tobb.org.tr/BilgiErisimMudurlugu/Sayfalar/KurulanKapananSirketistatistikleri.php>, (12.03.2021).
- UNWTO, World Tourism Organization (2020). International Tourist Numbers Could Fall 60-80% in 2020, <https://www.unwto.org/news/covid-19-international-tourist-numbers-could-fall-60-80-in-2020>, (05.03.2021).
- UNWTO, World Tourism Organization (2020). Supporting Jobs and Economies Through Travel&Tourism, https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-04/COVID19_Recommendations_English_1.pdf, (03.03.2021).
- UNWTO, World Tourism Organization (2020). Unwto: International Tourism Arrivals Could Fall By 20-30% In 2020, <https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-03/200327%20-%20COVID-19%20Impact%20Assessment%20EN.pdf>, (21.09.2020).
- WHO, World Health Organization (2020). Rolling Updates on Coronavirus Disease (COVID-19), <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/events-as-they-happen>, (30.11.2020).
- Worldometers (2021). Coronavirus Reports, <https://www.worldometers.info/coronavirus/>, (10.04.2021).